

## Література

1. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти: метод. посіб. / Остапенко О. І. (ред.), Зубалій М. Д., Тимчик М. В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 168 с.
2. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Український центр європейської політики. Київ, 2020. 216 с. URL: [http://ucerp.org.ua/wpcontent/uploads/2020/11/WVS\\_UA\\_2020\\_report\\_WEB.pdf](http://ucerp.org.ua/wpcontent/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf)
3. Остапенко О. І., Тимчик М. В. Стан військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації: аналіз результатів дослідження Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Вип. 24. Кн. 2. С. 56–71.
4. Чупрій Л. В. Гай-Нижник П. П. Формування загальнонаціональної ідентичності українців в контексті сучасних викликів. Гілея: науковий вісник, Вип. 101 (№ 10), 2015. С. 474 – 481. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/2015doc.identity.pdf>

*З.В. Охріменко, м. Київ,  
Україна*

## ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ДО ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*У статті узагальнено підходи до визначення поняття «професійно-ціннісні орієнтації». Актуалізовано важливість цілеспрямованого формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів підліткового і старшого шкільного віку. Доведено актуальність створення профорієнтаційних технологій, адаптованих до індивідуальних і вікових особливостей сучасних учнів*

***Ключові слова:** цінності, ціннісні орієнтації, професійно-ціннісні орієнтації, профорієнтаційні технології.*

Наявність сталих ціннісних орієнтацій характеризує зрілість особистості виступає як узагальнений показник рівня духовного розвитку. Відповідно, професійно-ціннісні орієнтації створюють ядро цілісності особистості та виступають каталізатором й ресурсом її саморозвитку, забезпечують сумлінне ставлення до професійної діяльності, спонукають людину до творчого пошуку у професії. Саме тому формування морально спрямованої системи ціннісних орієнтацій учнів є одним із надзвичайно важливих завдань освітнього процесу.

Аналіз сучасних вітчизняних і зарубіжних підходів поняття «професійно-ціннісні орієнтації» дав змогу з'ясувати, що об'єднуючим моментом у контексті теми дослідження є акцентуація уваги на тому, що це індивідуальне

(особистісне) утворення, яке забезпечує якість фахової діяльності, а також є одним з найважливіших елементів успішної професійної діяльності, оскільки стійка збалансована система ціннісних орієнтацій забезпечує цілісність особистості, відданість своїм переконанням, активність у досягненні мети, зацікавлено-дійове ставлення у трудовій діяльності. Так, на думку Н. Шемигон, професійно-ціннісні орієнтації – система стійких відношень особистості до праці, що формуються на основі усвідомлених цінностей і втілюються в професійній діяльності, визначаючи її змістове наповнення і шляхи досягнення професійних цілей. Вони є одним з найважливіших елементів успішної професійної діяльності, оскільки стимулюють професійно-особистісний розвиток, активізуючи внутрішні механізми особистості (потреби, інтереси, мотиви, установки, відношення); відіграють стратегічну роль у поведінці та діяльності, визначають напрями професійної діяльності; коригують діяльність студента за допомогою оцінок, орієнтацій та установок, забезпечуючи взаємозв'язок особистісного й предметного в діяльності на основі особистісної орієнтації [3].

Слід відзначити, що у сучасному науковому просторі в значній кількості психолого-педагогічних досліджень висвітлено зміст поняття та структура професійно-ціннісних орієнтацій до педагогічної діяльності у студентів (О. Лисенко, Є. Мамчур, Г. Печерська, Н. Шемигон та ін.). Зауважимо, що активне вивчення формування професійно-ціннісних орієнтацій, науковці (З. Карпенко, О. Лисенко, Є. Мамчур, Г. Печерська, Г. Радчук, Л. Романюк, Н. Шемигон) проводиться переважно серед молоді студентського віку, і обґрунтовується це тим, що формування професійно-ціннісних орієнтацій відбувається внаслідок взаємодії між двома субстанціями єдиного простору – між особистістю та професією, що детермінують взаєморозвиток.

На нашу думку, формування професійно-ціннісних орієнтацій відбувається в онтогенезі набагато раніше. Адже, проблема самостійного проектування і творення свого професійного життя і, відповідно, потреба приймати рішення щодо вибору професії, спеціальності тощо постає вже перед

учнями, які здійснюють професійне та профільне самовизначення. Зазначене підтверджується дослідженнями М. Васьківського, І. Волощук, Г. Вороніної, О. Рудіної та ін. Так, дослідники підкреслюють, що розвиток самосвідомості, формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого майбутнього, побудова еталонів ідеального спеціаліста – чинники утворення й розвитку не тільки певної системи переконань, а й формування світогляду. Якщо у цей період мають місце нечіткі світоглядні переконання, превалює змішаність цінностей, то визначитися з майбутньою професією майже неможливо.

Попри те, що проблема цінностей та ціннісних орієнтацій достатньо повно розкрита у сучасній вітчизняній і зарубіжній науці, дослідники вказують на складність процесу формування цінностей та ціннісних орієнтацій, на необхідність пошуку ефективних шляхів та засобів розв'язання зазначеної проблеми. Це обумовлено тим, що професійно-ціннісні орієнтації проходять тривалий шлях трансформацій від професійних інтересів до професійних цінностей, від професійно-ціннісного ставлення до детермінації професійного саморозвитку.

Основи ціннісного ставлення до праці закладаються в дошкільному і молодшому шкільному віці. Так, ставлення до цінностей у молодшого школяра досить суб'єктивне та емоційно забарвлене, воно ще не має тих розвинених форм, які є у старших школярів, але саме у них уже мають місце ті початки цінностей, ідеалів і прагнень, які виникають і розвиваються, обумовлюючи розвиток особистості, зазначає М. Лук'яненко [1]. У підлітковому віці відбувається інтенсивне формування ціннісних орієнтацій як психологічного новоутворення, яке обумовлює розвиток найбільш значущих структур особистості [2]. Однак, найбільш інтенсивний період формування системи ціннісних орієнтацій, що впливає на становлення характеру і особистості в цілому – юнацький вік. Більшість дослідників (І. Кон, М. Папуча, В. Рибалка, В. Синявський, П. Шавир, Б. Федоришин та ін.) зауважують, що процес розвитку особистості в юнацькому віці обумовлений потребою в професійному самовизначенні, яка детермінована внутрішніми психологічними чинниками,

що спрямовані на вирішення особистісних суперечностей суб'єкта професійного вибору та вимог обраної професії. Отже, в основі становлення цінностей в старшому підлітковому і юнацькому віці лежить особистісне самовизначення, що має ціннісно-смыслову природу, активне визначення своєї позиції щодо суспільно виробленої системи цінностей, визначення на тій основі сенсу свого власного існування.

Таким чином, профільне та професійне самовизначення детермінує активізацію самосвідомості учнів, визначає її змістовну характеристику та стає головною рушійною силою подальшого розвитку. Як системоутворюючий фактор соціально активної позиції молоді людини, ціннісні орієнтації впливають на взаємозв'язок її потреб і мотивів та розвиток і формування особистості, на вибір життєвого шляху.

Отже, професійно-ціннісні орієнтації в контексті теми нашого дослідження виступають змістовою складовою професійного самовизначення учнів і є провідною регулювальною функцією самопізнання, самоствавлення, саморегуляції. Відповідно, виконуючи мотиваційну, спонукальну роль, професійно-ціннісні орієнтації спрямовують людину на самозміни та саморух. Зазначене вище доводить, що формування несуперечливої позиції в процесі фахової підготовки має активізуватися в підлітковому і старшому шкільному віці і втілюватися у вихованні професійно-ціннісних орієнтацій учнів.

За результатами емпіричного вивчення рівнів розвитку професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності у цілому можемо зробити такі висновки. Значна кількість учнів (57 %) має поверхові та несистематичні знання про майбутню трудову діяльність. Наймеш виявленими у учнів є мотиви служіння та стабільності місця проживання, при цьому у первинній сформованості мотивів до навчання і праці домінуючими є навчально-пізнавальні мотиви, а не вираженими – соціальні мотиви. На нашу думку, низький рівень мотивації «служіння» пов'язаний із загальними тенденціями споживацтва, характерними для сучасного часу. Навчання і праця у частини учнів супроводжується зниженням самопочуття, активності і настрою, що

негативно позначається на результатах діяльності. В цілому учні позитивно ставляться до саморозвитку як до процесу. Але при цьому не володіють навичками саморозвитку, що унеможлиблює його реалізацію на практиці. Значна кількість учнів не докладає зусиль до подолання перешкод, розв'язання проблем і завдань, постійно сумнівається у власних потенціалах, що негативно впливає на процес професійного становлення підростаючої особистості.

Таким чином, можемо зробити припущення, що у переважної більшості старшокласників і підлітків професійно-ціннісне самовизначення є ускладненим, адже здатність особистості до вибору професії пов'язана зі здатністю до прийняття рішення, з усвідомленням професійної мети та способів її досягнення через професійне самовизначення, тому вибір професії – це вольовий акт, пов'язаний з відчуттям самоцінності та самоефективності. Отже, формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності потребує цілеспрямованого супроводу учня в освітньому середовищі.

Викладене вище, дозволило зробити висновок, що зміст формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності полягає в оволодінні учнями об'єктивними знаннями про специфіку майбутньої трудової діяльності, які складають підґрунтя його емоційних переживань (емоція бажання), що спонукають до емоційно-ціннісної діяльності учнів (Я-виклик), та виявляються в готовності втілювати привласнену духовну цінність у практичну сферу (вчинок), яка супроводжується переживанням особистісної самоцінності.

Враховуючи зазначене, на нашу думку, умовами формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності є розробка профорієнтаційних технологій, адаптованих до індивідуальних і вікових особливостей сучасних учнів, які сприятимуть формуванню ціннісного ставлення учнів до самого процесу власного самовизначення (яке є суб'єктивною потребою особистості у старшому шкільному віці) та до майбутньої професійної діяльності.

### Література

1. Лук'яненко М. М. Розвиток ціннісної сфери молодшого школяра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Вип. 7(52). С. 120-126.
2. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Соціальна психологія*. 2010. № 1(39). С. 94–106.
3. Шемигон Н. Ю. **Формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2008. 21 с.**

*К.В. Плівачук, м. Біла Церква,  
Україна*

## ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ШКОЛЯРІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*У статті аналізуються підходи до визначення сутності національної свідомості, визначаються педагогічні умови, з'ясовуються форми, методи національно-патріотичного виховання школярів в закладах загальної середньої освіти, зокрема використання мультимедійних ресурсів. Особливу увагу приділено тематиці виховних заходів патріотичної спрямованості зі школярами.*

**Ключові слова:** *національна свідомість, національно-патріотичне виховання, форми та види роботи, заклад загальної середньої освіти, заходи.*

Для результативного формування національної свідомості особистості в закладі загальної середньої освіти насамперед потрібно створити умови, що сприяли б розвитку природних задатків кожного школяра, вихованню в учнівській молоді пошани до кращих національних традицій.

Доцільно зазначити, що національна свідомість невід'ємна від нації, носія своїх визначень і духовних спрямувань [4]. Національна свідомість – це структурний компонент суспільної свідомості, який визначається ментальними характеристиками та аксіологічними орієнтаціями, що визначають буття представника того чи іншого народу в його етнокультурному розвитку. У процесі історичного формування, зумовленого природними нахилами і здібностями, національна свідомість набуває здатності якісно впливати на удосконалення людської духовності. Відтак вона є головним чинником самореалізації особистості, ключем до вирішення проблем складного, суперечливого, соціально незахищеного суспільства. Національно свідомі